

**ІНСТИТУТ СУДОВОГО ЗБОРУ В ПРАКТИЦІ
ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ****COURT FEE IN EUROPEAN HUMAN RIGHTS COURT PRACTICE****Сакара Н.Ю.,***кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри цивільного процесу**Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого*

У статті на основі аналізу рішень Європейського суду з прав людини робиться висновок, що сама по собі необхідність сплати судового збору під час звернення до суду не становить порушення права на доступ до правосуддя як складового права на справедливий судовий розгляд. Незважаючи на те що визначення порядку сплати й розміру судового збору є виключною компетенцією національних органів, Європейським судом з прав людини вироблено низку положень, які необхідно враховувати. Так, установлення обов'язку сплачувати судовий збір має переслідувати «законну» мету, якою можуть бути фінансування функціонування органів судової влади, дія як стримувальний фактор від легковажних і сутяжницьких позовів. При цьому має існувати розумна пропорційність між застосованими засобами та «законною» метою. Наведене досягається визначенням розміру судового збору пропорційно ціні позову з урахуванням розміру мінімальної заробітної плати, установленням верхніх лімітів, наділенням судових органів дискреційними повноваженнями звільняти від сплати судового збору, зменшувати його розмір, надавати відстрочку чи розстрочку залежно від фінансового становища особи й перспектив справи тощо.

Ключові слова: право на доступ до правосуддя, п. 1 ст. 6 Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод, рішення Європейського суду з прав людини, судовий збір, звільнення від сплати судового збору.

В статье на основании анализа решений Европейского суда по правам человека делается вывод о том, что сама по себе необходимость уплачивать судебный сбор при обращении в суд не является нарушением права на доступ к правосудию как составляющего элемента права на справедливое судебное разбирательство. Несмотря на то что определение порядка уплаты и размера судебного сбора является исключительной компетенцией национальных органов, Европейским судом по правам человека выделено несколько требований, которые необходимо учитывать. Так, закрепление обязанности оплатить судебный сбор должно преследовать «законную» цель, под которой можно понимать финансирование функционирования органов судебной власти, действие в качестве сдерживающего фактора от легкомысленных и сутяжнических исков. При этом должна существовать разумная пропорциональность между примененными мерами и «законностью» цели. Указанное достигается определением размера судебного сбора пропорционально цене иска с учетом размера минимальной заработной платы, установлением верхних лимитов, наделянием судебных органов дискреционными полномочиями освобождать от уплаты судебного сбора, уменьшать его размер, предоставлять отсрочку или рассрочку в зависимости от финансового положения лица и перспектив дела и т. д.

Ключевые слова: право на доступ к правосудию, п. 1 ст. 6 Конвенции о защите прав человека и основоположных свобод, решения Европейского суда по правам человека, судебный сбор, освобождение от уплаты судебного сбора.

On the basis of European Human Rights Court decisions analysis the author concludes that the necessity of the application to the court fee itself is not a violation of the right for access to justice as an element of fair judicial examination right. In spite of the exclusive jurisdiction of national authorities to determine the order and size of Court fee payment, the European Human Rights Court framed the regulations that should be considered. Thus, the court fee payment determination should pursue the “legitimate” purpose such as judicial authorities financing, as an action of unessential claims constraining. At the same time the reasonable proportion between means applied and the “legitimate” purpose should exist. The above mentioned statements are attained by the fee size determination in proportion with the cost of action taking into consideration the minimum wage size, the upper limits determination, the court authorities lodgment the discretionary power to exempt from court fee payment, to reduce its size, to respite or defer payment according to the person's financial status and his claim perspective, etc.

Key words: Access to justice right, p. 1 art. 6 European Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms, European Human rights Court decisions, court fee payment, court fee payment exemption.

Актуальність теми. Під час звернення особи до суду за судовим захистом на неї покладається обов'язок сплатити судовий збір і надати суду документи, що підтверджують це. Наслідком недотримання цієї вимоги, відповідно до ч. 1 ст. 121, ч. 2 ст. 298, ч. 2 ст. 328, ч. 2, 4 ст. 359 Цивільного процесуального кодексу (далі – ЦПК) України, є залишення позовної заяви без руху, а в разі не усунення цього недоліку в строк, установленний судом, повернення позовної заяви. Отже, судовий збір може виступати як фінансова

перешкода під час звернення особи до суду за судовим захистом, якщо остання не має можливості його сплатити. Як зазначив Конституційний Суд України у своєму рішенні від 28.11.2013 р. № 12-рп/2013 у справі № 1-17/2013 за конституційним зверненням асоціації «Дім авторів музики в Україні» щодо офіційного тлумачення положень п. 7 ч. 1 ст. 5 Закону України «Про судовий збір» у взаємозв'язку з положеннями пункту «г» ч. 1 ст. 49 Закону України «Про авторське право і суміжні права», необхідність сплати судового збору

впливає на можливість доступу особи до правосуддя та отримання нею судового захисту, гарантованого ст. 55 Конституції України. Отже, сплата судового збору за подання заяв, скарг до суду, а також за видачу судами документів є складовою доступу до правосуддя, який є елементом права особи на судовий захист [1].

Європейський суд з прав людини (надалі – ЄСПЛ, Суд), який є єдиним органом, правомочним тлумачити норми Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод (надалі – Конвенція), виходить із того, що п. 1 ст. 6 гарантує кожному право подавати до суду будь-який позов, що стосується його цивільних прав і обов'язків. Отже, це положення містить у собі «право на суд», із якого випливає право доступу до суду, тобто право порушувати провадження в суді в цивільних справах [2, § 34–36]. Разом із тим це право не є абсолютним. Воно може бути піддане законним обмеженням, тому що право на доступ до суду за своєю природою потребує регулювання з боку держави. При цьому, гарантуючи сторонам це право, п. 1 ст. 6 залишає державі вільний вибір засобів, що використовуватимуться для досягнення цієї мети [3, § 26; 4, § 93]. У зв'язку з наведеним постає питання: чи не призводить до порушення права на доступ до правосуддя запровадження інституту судового збору на національному рівні?

Варто відмітити, що інститут судового збору досліджувався в працях С.С. Боглі, М.М. Бородіна, М.Х. Вафіна, Т.В. Єгорової, В.А. Кройтора, Є.М. Шокуєвої тощо. Окремі вчені, такі як Ю.В. Білоусов, А.А. Власов, І.А. Приходько, П.І. Шевчук, аналізували цей інститут у контексті доступності правосуддя, відстоюючи або необхідність введення безкоштовного правосуддя, або встановлення належного (низького) розміру судового збору. Однак системний аналіз рішень ЄСПЛ, у яких сформульовані вимоги щодо цього інституту, не проводився. У межах статті буде зроблена спроба з урахуванням практики ЄСПЛ визначити основні вимоги, яким має відповідати інститут судового збору, щоб забезпечити особі можливість безперешкодного звернення до суду за судовим захистом.

Виклад основного матеріалу. Перш за все хотілося б відмітити, що ЄСПЛ виходить із того, що положення п. 1 ст. 6 Конвенції про виконання зобов'язання забезпечити ефективне право доступу до суду не означає просто відсутність втручання, а й може вимагати вчинення позитивних дій у різноманітних формах з боку держави. Це положення також не передбачає надання права на безкоштовні провадження в цивільних справах [3, § 25–26; 5, § 59]. Більше того, можливість, що інтереси справедливого здійснення правосуддя можуть виправдовувати накладення фінансових обмежень на доступ особи до суду, ніколи не виключалася Судом [6, § 61–67]. Однак такі обмеження будуть несумісними з п. 1 ст. 6 Конвенції, якщо вони не переслідують законної мети або коли не існує розумної пропорційності між застосованими засобами та законністю мети, якої прагнуть досягти [5, § 55]. Такою метою, виходячи із загальних правил, визнається фінансування належного відправлення правосуддя, тоб-

то діяльності органів судової влади, використання як стримувального фактора від необґрунтованих позовів [7, § 57].

ЄСПЛ, займаючи позицію, що сама по собі вимога щодо сплати зборів цивільними судами у зв'язку з поданням позовів не може вважатися обмеженням права доступу до суду, наголошує, що сума зборів, призначена у світлі конкретних обставин справи, включаючи спроможність заявника її сплатити й стадію, на якій перебував розгляд справи на той момент, коли обмеження було накладено, є важливими чинниками під час визначення того, чи скористалася ця особа своїм правом доступу до суду, чи мала «розгляд судом» [5, § 60]. При цьому, конкретизуючи наведену вище точку зору, можна виділити такі правила, які впливають зі змісту рішень Суду.

По-перше, розмір судового збору в спорах майнового характеру може залежати від ціни позову й обчислюватися пропорційно до неї. При цьому наявність ризику, що наприкінці розгляду справи позивач отримає присудження менше ніж сума сплаченого судового збору, не призводить до несумісності такої системи з п. 1 ст. 6 Конвенції. Наприклад, у справі *Urbanek v. Austria* заявник не погоджувався з тим, що сума судового збору за його вимогою про визнання кредитором у справі про неплатоспроможність була визначена пропорційно до заявленої заборгованості відповідно до розділу 110 Закону про неплатоспроможність (Insolvency Act), оскільки розмір квоти, яку він очікував отримати в цьому процесі, була набагато меншою за судовий збір. ЄСПЛ, констатує відсутність порушення права на доступ до суду, виходив із того, що заявник не зазначав, що він був не в змозі сплатити судовий збір, але лише посилався, що останній має бути пропорційним до квоти. Однак ризик, що розмір судового збору перевищить квоту, сам по собі не може зумовлювати скасування системи, що пов'язує розмір судового збору із ціною позову. Суд знаходить, що в межах розсуду держави знаходиться запровадження такої системи [8, § 40, 57, 59, 61].

Такий порядок не повинен застосовуватися до позовів немайнового характеру, тобто вбачається, що в таких справах судовий збір необхідно визначати в «твердій» сумі, обчислення розміру якої не залежить від розсуду суду та обставин справи. Наприклад, у Польщі ст. 31 Закону про судові збори в цивільних справах від 13.06.1967 р. (*Law of 13 June 1967 on Court Fees in Civil Cases*) закріплює, що в справах щодо немайнових прав і в справах, у яких неможливо встановити ціну позову під час висування позову до суду, голова суду буде наказувати заінтересованій стороні сплачувати проміжний судовий збір за подання її заяви. Суд стягує остаточний судовий збір після закінчення розгляду справи в суді першої інстанції. У справах щодо немайнових справ суд бере до уваги фінансове становище сторони, зобов'язаної сплатити судовий збір, обставини справи та її складність. Відповідно до параграфа 11 (6) Ордонансу Міністерства юстиції від 17.12.1996 р. (*Ordinance of the Minister of Justice of 17 December 1996*), розмір проміжного судового збору за подання клопотання про розірвання

шлюбу коливається від 30 PLN до 600 PLN. Такий порядок було піддано критиці в рішенні у справі *Kniat v. Poland*. ЄСПЛ указав, що так як у справах майнового характеру існує прямий взаємозв'язок між предметом спору та судовим збором, оскільки цей збір залежить від розміру заявлених вимог, таке посилення не може бути зроблено в справах, які включають вимоги немайнового характеру [9, § 41].

По-друге, у справах про відшкодування шкоди, відповідачем за якими є держава (наприклад, у разі перевищення тривалості судового розгляду, про відшкодування шкоди, спричиненої безпідставним триманням під вартою тощо), необхідно уникати встановлення великого розміру судового збору або взагалі звільняти позивачів від його сплати з метою уникнення ситуації, за якої сума компенсації, отриманої за рішенням суду, буде меншою або дорівнювати розміру сплаченого судового збору. Наприклад, у справі *Stankov v. Bulgaria* заявник звернувся до суду з позовом про відшкодування моральної шкоди в розмірі 47 000 000 BGL, спричиненої безпідставним триманням під вартою. Суд першої інстанції, рішення якого було підтримано й вищими судами, позов задовольнив частково, присудивши заявнику 2 000 000 BGL. Надалі з останнього був стягнутий судовий збір у розмірі 1 800 000 BGL, що становило 4% від незадоволеної частини позову відповідно до § 2 ст. 10 Закону про відповідальність держави за шкоду (*Responsibility for Damage Act*). Установлюючи порушення п. 1 ст. 6 Конвенції в цій справі, ЄСПЛ виходив з того, що, незважаючи на те що стягнення судового збору переслідувало мету, яка є сумісною з належним відправленням правосуддя, однак практична складність в оцінюванні розміру спричиненої шкоди, узятя в сукупності з відносно високими та повністю негнучкими ставками судового збору, становила обмеження права на доступ до правосуддя, оскільки призвело до позбавлення заявника майже всієї суми компенсації від держави [7, § 57–58].

По-третє, на національному рівні мають бути запроваджені інститути, які надають можливість сторонам процесу уникати надмірного тягара судового збору: встановлення верхнього ліміту судового збору, повне або часткове звільнення від сплати судового збору [10, § 34], зменшення розміру судового збору, надання відстрочки чи розстрочки в його сплаті [8, § 64]. При цьому ЄСПЛ виходить із того, що пільги в сплаті судового збору повинні насамперед надаватися особам, які внаслідок тяжкого фінансового становища не здатні його сплатити [11, § 52–53]. У деяких випадках, однак, вони можуть бути також виправдані й специфікою висунутої вимоги (наприклад, у справах про відшкодування шкоди, спричиненої здоров'ю тощо) [12, § 95] або суб'єкта, який звертається до суду. В останньому випадку, проте, Суд підкреслює, що надання різних привілеїв державним органам, наприклад органам прокуратури, під час звернення до суду може виправдовуватися захистом правопорядку, тим не менше, воно не має застосовуватися так, щоб ставити протилежну сторону в неправомерно невідгдане становище щодо такого органу [13, § 69].

По-четверте, національні суди мають бути наділені широкими дискреційними повноваженнями під

час вирішення питання щодо застосування інститутів, які надають можливість зменшити тягар судового збору для сторін. Так, наприклад, у справі *Stankov v. Bulgaria*, про яку згадувалося вище, установлюючи порушення п. 1 ст. 6 Конвенції, ЄСПЛ зазначив, що фінансовий бар'єр для заявника був особливо важливий, оскільки законодавство, що покладало на нього обов'язок сплатити судовий збір за єдиною ставкою в розмірі 4 % від незадоволеної частини позову, не встановило верхньої його межі й не залишило місця для будь-якого судового розсуду під час вирішення питання щодо можливості його зменшення [7, § 57–58]. В іншій справі *Paykar yev Haghyanak Ltd v. Armenia* касаційна скарга заявника не була розглянута Касаційним судом по суті, оскільки останній заявив клопотання про відстрочку в сплаті державного мита, але воно залишилося поза увагою суду. ЄСПЛ, констатує позбавлення права на доступ до правосуддя, указав, що Касаційним судом було позбавлено можливості оцінити здатність компанії-заявника сплатити судовий збір унаслідок спеціального положення закону, оскільки § 3 ст. 70 ЦПК передбачає, що комерційні юридичні особи не можуть бути звільнені від сплати судового збору. Така загальна заборона сама по собі викликає питання щодо відповідності п. 1 ст. 6 Конвенції [14, § 49].

По-п'яте, національні суди, вирішуючи питання щодо надання пільг у сплаті судового збору, мають урахувувати низку обставин: фінансове становище заявника, розмір мінімальної заробітної плати у відповідний період, «перспективність» справи, наявність законодавчо встановлених пільг. Надмірний розмір заявлених вимог або участь у справі через представника не можуть розглядатися як такі, що автоматично позбавляють позивача права на отримання пільг [15, § 58; 16, § 38].

Оцінюючи фінансове становище особи, яка звертається до суду з вимогою про звільнення її від сплати судового збору, зменшення його розміру, надання відстрочки чи розстрочки в його сплаті, національні суди повинні встановлювати наявність у такої особи реального доходу (розмір заробітної плати, стипендії, пенсії, прибутку тощо), рухомого чи нерухомого майна, цінних паперів, можливості розпорядження ними без значного погіршення фінансового становища. Наприклад, у справі *Kniat v. Poland* заявниці було відмовлено в зменшенні розміру судового збору з 10 000 PLN до 3 300 PLN за подання апеляційної скарги в справі про розірвання шлюбу, хоча вона не працювала і єдиним доходом, що отримувала, були аліменти на дітей, у зв'язку з тим, що нею в результаті розподілу спільно нажитого майна було отримано 300 000 PLN. ЄСПЛ стосовно цього відмітив, що гроші, які вона отримала від свого колишнього чоловіка, були її єдиним капіталом, і було б нерозумним вимагати, щоб вона витратила частину з них на судовий збір, замість того щоб будувати своє майбутнє та забезпечувати свої та своїх дітей основні потреби після розлучення [9, § 44]. В іншій справі *Jedamski and Jedamska v. Poland* національні суди відмовили заявникам у звільненні від сплати судового збору в розмірі 100 000 PLN на тій підставі,

що один із них був власником ферми 57,44 га, щорічний очікуваний дохід від якої мав становити 66 140,43 PLN, обоє володіли готівкою в сумі 984 674,50 PLN, 62,500 акціями у BRE Bank SA та 9 950 – Big Bank SA. Незважаючи на те що на кошти й цінні папери було накладено арешт на підставі судового рішення про забезпечення позову в іншій справі, реальна фінансова ситуація, на думку національних судів, видавалася не такою вже й поганою. ЄСПЛ не знайшов такі аргументи переконливими, оскільки висновок, зроблений щодо фінансової ситуації, був оснований на гіпотетичному працевлаштуванні заявників, а не на реально встановлених фактах. Із матеріалів справи вбачалося, що заявники не мали можливості розпоряджатися своїми коштами та цінними паперами, оскільки на них було накладено арешт. При цьому суди не змогли отримати будь-які докази, які спростовували б інформацію, зазначену заявниками в їхніх деклараціях [17, § 63–64]. У справі *Teltronic CATV v. Poland* компанія-заявниця, звертаючись до суду з позовом про стягнення заборгованості в розмірі 246 969,86 PLN, заявила клопотання про звільнення від сплати судового збору в розмірі 13 948,49 PLN. Національними судами в задоволенні вищезазначеного клопотання було відмовлено, оскільки позивач є комерційною юридичною особою, має достатньо активів, може взяти кредит у банку й, відповідно, сплатити судовий збір. ЄСПЛ не погодився з такою аргументацією, визнавши рішення судів такими, що призвели до порушення п. 1 ст. 6 Конвенції, указавши, що вони виходили з того, що заявники могли виконати покладені на них обов'язки, розпорядившись своїми активами, розмір яких був дещо вищим ніж розмір судового збору. Однак у такому висновку не було враховано, що такі дії призведуть до ліквідації юридичної особи. Можливість заздалегідь забезпечити кошти на судові витрати є гіпотетичною, оскільки основна діяльність компанії була пов'язана з виконанням робіт, вартість яких і стягувалася в судовому порядку. Крім того, видається спірним, що компанія-заявниця, яка знаходилася на грані банкрутства, могла отримати кредит на сплату судового збору або гроші були надані контрагентами [18, § 55–59].

Розмір мінімальної або середньомісячної заробітної плати в період, коли має сплачуватися судовий збір, на нашу думку, є додатковим критерієм, на який повинні звертати увагу суди, установивши, що особа знаходиться в скрутному фінансовому становищі. Значне його перевищення додатково підтверджує, що особа не зможе сплатити судовий збір, що призведе до позбавлення її права на доступ до суду, і, відповідно, має тягнути за собою застосування інститутів, які надають пільги під час звернення до суду. Наприклад, у справі *Mehmet and Suna Yigit v. Turkey* заявники, подаючи позовну заяву про відшкодування матеріальної та моральної шкоди, спричиненої невдалою операцією, зробленою їхній 7-місячній доньці, зобов'язані були сплатити судовий збір у розмірі 180 000 000 TRY, тоді як мінімальний розмір заробітної плати в Туреччині в той час становив 47 839 500 TRY. ЄСПЛ, установлюючи порушення п. 1 ст. 6 Конвенції, у рішенні зазначив, що вимога про сплату заявниками, які не ма-

ють доходу, судового збору, що в 4 рази перевищує щомісячний розмір мінімальної заробітної плати, не може вважатися пропорційною меті запровадження такого платежу [16, § 38]. В іншій справі *Jedamski and Jedamska v. Poland* заявники, звертаючись до суду з позовом про відшкодування шкоди, мали сплатити судовий збір у максимальному розмірі, що становив 100 000 PLN. ЄСПЛ у рішенні в цій справі встановив, що сума судового збору, яка в 50 разів перевищує середньомісячну заробітну плату в Польщі в цей час, незважаючи на велику ціну позову, є, безумовно, істотною [17, § 61].

ЄСПЛ виходить із того, що вимога, яка подається до суду, повинна бути справжньою й серйозною, якщо не зазначені чіткі вимоги в протилежність, які б могли слугувати підставою для висновку, що позов є необґрунтованим, або упередженим, або таким, що не має підстав [19, § 47]. Із наведеного можна зробити висновок, що національні суди, вирішуючи питання про надання пільг у сплаті судового збору, мають оцінювати «перспективність» позову, тобто чи є він «розумним» з погляду законодавства та національної практики цивільного судочинства. При цьому необхідно враховувати, чи наявна стала судова практика за аналогічними вимогами, чи може гіпотетично такий позов бути задоволений, чи в змозі позивач, діючи добросовісно, визначити «розумну» ціну свого позову. Так, у справі *Kupiec v. Poland* заявник звернувся до суду з позовом до професорів університету про відшкодування моральної шкоди в розмірі 1 400 000 PLN, посилаючись на те, що внаслідок їхньої неправомірної поведінки його було відраховано з університету, і просив звільнити від сплати судового збору. Національні суди частково задовольнили його клопотання, зменшивши розмір судового збору на 80%, зобов'язали сплатити 5 820 PLN. ЄСПЛ у своєму рішенні, установлюючи відсутність порушення п. 1 ст. 6 Конвенції, виходив із того, що позов заявника про компенсацію був сильно перебільшеним і нереалістичним. Якби заявник заявляв би більш розумні суми, судові витрати були б меншими [19, § 47]. В іншій справі *Stankov v. Bulgaria*, у якій заявник висунув позов про відшкодування шкоди в розмірі 47 000 000 BGL, спричиненої незаконним триманням під вартою, незважаючи на завищення його ціни (останній було задоволено лише в розмірі 2 000 000 BGL), ЄСПЛ не визнав його «нерозумним». Він виходив із того, що немайнову шкоду важко оцінити, крім випадків, коли розмір компенсації встановлений законом, і тому розгляд позову передбачає дослідження інших аналогічних справ. Однак у цій справі уряд не продемонстрував, що існує розвинуте й доступне прецедентне право щодо цього. Більше того, період, що розглядався, характеризувався в Болгарії грошовими коливаннями, інфляцією, правовими реформами та змінами судової практики. У зв'язку з цим не зрозуміло, як саме хто-небудь, навіть адвокат, міг визначити, яка ціна позову була б «розумною» у справі заявника [7, § 61].

Якщо на рівні національного законодавства закріплене положення, що позивач під час висунення позову в певній категорії справ звільняється від спла-

ти судового збору, суди не мають права ігнорувати такі вимоги й зобов'язувати особу його сплачувати [20, § 35]. Крім того, це може бути додатковим аргументом щодо необхідності звільнення від сплати судового збору позивача в разі оскарження ним судових рішень, якщо заявляється відповідне клопотання [12, § 95].

По-шосте, необхідність сплачувати судовий збір по-різному впливає на можливість особи реалізувати своє право на доступ до суду залежно від стадії процесу, на якій воно виникає. Так, якщо сплата судового збору є умовою прийнятності позову (заяви) до розгляду й, відповідно, неможливість виконати зобов'язання перешкоджає особі звернутися до суду першої інстанції, наведене становить «потенційне обмеження» права на доступ до правосуддя й у більшості справ Суд установлював порушення п. 1 ст. 6 Конвенції [5, § 66; 21, § 38–40]. Отже, у разі подання обґрунтованого клопотання про звільнення від сплати судового збору, зменшення його розміру, надання відстрочки чи розстрочки в його сплаті національним судам доцільно його задовольняти й порушувати провадження в справі. Надалі в разі поліпшення фінансового становища такої особи пільги щодо сплати судового збору можуть бути скасовані судом, якщо така можливість передбачена на рівні національного законодавства [17, § 65–66].

Оскільки право на оскарження в цивільних справах не випливає з тексту Конвенції, ураховуючи природу процедур перегляду, а також той факт, що справа особи вже була розглянута перед судом першої інстанції, держави можуть установлювати жорсткі обмеження в доступі до суду перевірних інстанцій. Отже, обов'язок сплатити судовий збір під час подання апеляційної чи касаційної скарги вже не розцінюється ЄСПЛ як «потенційне обмеження» права на суд. У цьому стосунку, однак, звертається увага на те, що його встановлення не має переслідувати лише фінансову мету [22, § 65].

Правомірним вважається запровадження цього інституту, щоб забезпечити відшкодування витрат проти-лежної сторони, пов'язаних із розглядом скарги, перешкодити поданню безпідставних скарг [6, § 61].

Якщо обов'язок сплачувати судовий збір покладається на особу після розгляду справи, то, за загальним правилом, він ніяким чином не впливає на доступ особи до суду, оскільки вона фактично мала можливість представити свою справу перед судом. Однак у деяких справах ЄСПЛ усе ж таки констатував порушення п. 1 ст. 6 Конвенції внаслідок того, що розмір судового збору був значний і при цьому були наявні підстави для звільнення особи від сплати судового збору, зменшення його розміру, про які зазначалося вище [7, § 61].

Висновки. Отже, на рівні національного законодавства право на звернення до суду може пов'язуватися з необхідністю виконання обов'язку щодо сплати судового збору. Однак при цьому повинна бути запроваджена «гнучка» система його сплати, що враховує інтереси, з одного боку, держави щодо належного фінансування органів судової влади й недопущення необґрунтованих звернень до суду, а з іншого – конкретної особи, у якої внаслідок скрутного фінансового становища можуть виникати складнощі зі сплатою судового збору й, відповідно, реалізацією права на судовий захист. Така система має передбачати запровадження інститутів, за допомогою яких сторони процесу зможуть уникати надмірного тягаря судового збору (установлення верхнього ліміту, звільнення від сплати судового збору, зменшення його розміру, надання відстрочки чи розстрочки в його сплаті), наділення національних судових органів широкими дискреційними повноваженнями щодо їх застосування з урахуванням не лише фінансового критерію, а й «перспективності» справи на будь-якій стадії її розгляду.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Рішення Конституційного суду України у справі за конституційним зверненням асоціації «Дім авторів музики в Україні» щодо офіційного тлумачення положень пункту 7 частини першої статті 5 Закону України «Про судовий збір» у взаємозв'язку з положеннями пункту «г» частини першої статті 49 Закону України «Про авторське право і суміжні права» від 28.11.2013 р. № 12-рп/2013 // Офіційний вісник України. – 2013. – № 95. – Ст. 3532.
2. *Gold v. United Kingdom*, 21 February 1975, Series A no. 18.
3. *Airey v. Ireland*, 9 October 1979, Series A no. 32.
4. *Z and Others v. United Kingdom*, no. 29392/95, ECHR 2001-V.
5. *Kreuz v. Poland*, no. 28249/95, ECHR 2001-VI.
6. *Tolstoy Miloslavsky v. United Kingdom*, no. 18139/91, Series A no. 316-B.
7. *Stankov v. Bulgaria*, no. 68490/01, ECHR 2001-IX.
8. *Urbanek v. Austria*, no. 35123/05, 9 December 2010.
9. *Kniat v. Poland*, no. 71731/01, 26 July 2005.
10. *Harrison McKEE v. Hungary*, no. 22840/07, 3 June 2014.
11. *Ilbeyi Kemaloğlu and Meriye Kemaloğlu*, no. 19986/06, 10 April 2012.
12. *Giorap v. Moldova*, no 12066/02, 9 June 2007.
13. *Stankiewicz v. Poland*, no. 46917/99, ECHR 2006-VI.
14. *Paykar yev Haghtanak Ltd v. Armenia*, no.21638/03, § 49, 20 December 2007.
15. *Marina v. Latvia*, no. 46040/07, 26 October 2010;
16. *Mehmet and Suna Yigit v. Turkey*, no. 52658/99, 17 July 2007.
17. *Jedamski and Jedamska v. Poland*, no. 73547/01, 26 July 2005.
18. *Teltronic CATV v. Poland*, no. 48148/99, 26 January 2006.
19. *Kupiec v. Poland*, no. 16828/02, 3 February 2009.
20. *Malahov v. Moldova*, no. 32268/02, 7 June 2007.
21. *Weissman and other v. Romania*, no/ 63945/00, ECHR 2006-VII.
22. *Podbielski and Ppu Polpure v. Poland*, no. 39199/98, 26 July 2005.